

ՀԻՄՆԱՎՈՐՈՒՄ

«ԲՈՆՈՒԹՅԱՄԲ ԿԱՏԱՐՎԱԾ ՀԱՆՑԱԳՈՐԾՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԶՈՎԵՐԻՆ ՓՈԽՀԱՏՈՒՑԵԼՈՒ ՄԱՍԻՆ»
ԵՎ «ՀՀ ՔՐԵԱԿԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ ՕՐԵՆՍԳՐՔՈՒՄ ԼՐԱՑՈՒՄ ԿԱՏԱՐԵԼՈՒ ՄԱՍԻՆ» ՀՀ
ՕՐԵՆՔՆԵՐԻ ԸՆԴՈՒՄԱՆ

ՀՀ Սահմանադրության 3-րդ հոդվածի համաձայն «Մարդը, նրա արժանապատվությունը, հիմնական իրավունքներն ու ազատությունները բարձրագույն արժեք են:

Պետությունն ապահովում է մարդու եւ քաղաքացու հիմնական իրավունքների եւ ազատությունների պաշտպանությունը՝ միջազգային իրավունքի սկզբունքներին ու նորմերին համապատասխան:»

Կյանքի իրավունքը եւ խոշտանգումների արգելքի իրավունքը մարդու եւ քաղաքացու կարելորագույն իրավունքներից են:

ՀՀ Սահմանադրության 20-րդ հոդվածի 5-րդ մասի համաձայն «Տուժողին պատճառված վնասը հատուցվում են օրենքով սահմանված կարգով»: Ակնյտ է, որ Սահմանադրությունը հռչակել է տուժողին պատճառված վնասը հատուցվում է: Օրենքով պետք է սահմանվի միայն այդ վնասի հատուցման կարգը: Մինչդեռ գործող օրենսդրությամբ տուժողի վնասը ենթակա է հատուցման, եթե հանցանքի կատարման մեջ մեղադրվողը հայտնաբերվում եւ դատապարտվում է եւ միաժամանակ բավարար միջոցներ է ունենում հասցված վնասը փոխհատուցելու համար: Բոլոր այն դեպքերում, երբ հանցագործությունը իրավապահ մարմինների համար անհասանելի է լինում, կամ էլ ուղղակի դատապարտյալը անվճարունակ է, տուժողը վնասի փոխհատուցում չի ստանում:

Առաջարկվող այս նախագիծը նպատակ է հետապնդում լրացնելու օրենսդրական այս բացը: Գիտակցելով, որ հանցագործությամբ տուժողների փոխհատուցումը լուրջ բեռ է ՀՀ-ի համար եւ ներկայաումն անհրաժեշտ, նախագծի հեղինակները առաջարկում են այս փուլում փոխհատուցում տրամադրել բռնությամբ կատարած հանցագործության զոհերին, եթե հանցագործություն կատարած անձինք չեն բացահայտվում եւ քրեական պատասխանատվության չեն կանչվում կամ նրանք անհասանելի են ՀՀ իրավապահ մարմինների համար, կամ մահացել են, կամ անվճարունակ են:

Օրենքի ընդունման անհրաժեշտությունը պայմանավորված է ներպետական իրավական համակարգում հանցագործությունից տուժած անձանց իրավական պաշտպանության միջոցների բարելավման անհրաժեշտությամբ, այս ոլորտի առնչությամբ միջազգային իրավունքի զարգացումներով և դրա հետ կապված Հայաստանի Հանրապետության ստանձնած պարտավորություններով:

2001 թվականի նոյեմբերի 8-ին Հայաստանի Հանրապետությունը ստորագրել է «Բռնությամբ կատարված հանցագործությունների զոհերին փոխհատուցելու մասին եվրոպական կոնվենցիան» (այսուհետ՝ Կոնվենցիա): Սահմանադրական Դատարանը 2003 թ. օգոստոսի 20-ին որոշել է, որ Կոնվենցիայով «ամրագրված պարտավորությունները համապատասխանում են Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրությանը»¹: Այս երկու հանգամանքները բավարար են, որպեսզի գործի Միջազգային պայմանագրերի մասին Վիեննայի կոնվենցիայի (այսուհետ՝ Վիեննայի

¹ՄԴՈ-443 որոշում:

Կոնվենցիա) 18-րդ հոդվածով ամրագրված հայտնի սկզբունքը, ըստ որի պետությունը պարտավոր է ձեռնպահ մնալ այնպիսի գործողություններից, որոնք հակառակ են պայմանագրի առարկային ու նպատակին, երբ այն վավերացման ենթակա պայմանագիրն ստորագրել է:² Այսպիսով, նշված սկզբունքը միջազգային պայմանագիրը ստորագրած պետության համար սահմանում է «միջանկյալ պարտավորություն», որի նպատակն է կարգավորել տվյալ պետության վարքագիծը մինչև պետության կողմից պայմանագրին վերջնական միանալը:³ Անկասկած է, որ Կոնվենցիայի 18-րդ հոդվածում օգտագործված «պարտավոր է» արտահայտությունը սահմանում է միջազգային պարտավորություն: Ուստի, Կոնվենցիայի ստորագրման ակտով Հայաստանի Հանրապետությունը ստանձնել է պարտավորություն չկատարել այնպիսի գործողություններ, որոնք կհակասեն Կոնվենցիայի առարկային ու նպատակին:

Կոնվենցիայի «առարկան» ու «նպատակը» մեկնաբանված են Կոնվենցիայի նախաբանում, ըստ որի Կոնվենցիայի նպատակն է, *inter alia*, ազգային համակարգերում սահմանել կառուցակարգեր բռնությամբ կատարված հանցագործության զոհերին փոխհատուցում տրամադրելու համար՝ հատկապես այն դեպքերում, երբ «իրավախախտիչը հայտնաբերվել կամ չունի ռեսուրսներ»: Նպատակն ու առարկան բացահայտված են նաև Կոնվենցիայի մեկնաբանման աղբյուր հանդիսացող Բացատրական զեկույցում⁴, ըստ որի զոհերին փոխհատուցելու պետության պարտականությունը պայմանավորված է առնվազն երեք տեսական հիմքերով.

1) պետությանը չհիաջողվել կանխել հանցագործությունը արդյունավետ քրեական քաղաքականության միջոցով,

2) պետության կիրառած քրեական քաղաքականությունը ձախողվել է,

3) արգելելով անձնական վրեժխնդրությունը, պետությունը դրանով իրավապարզել է պարտավորություն հանդարտեցնել զոհին կամ նրա իրավահաջորդներին: Այսպիսով, ակնհայտ է, որ Կոնվենցիան ստորագրելու ակտով Հայաստանի Հանրապետությունը իր վրա վերցրել է միջանկյալ միջազգային պարտավորություն մինչև Կոնվենցիայի վավերացնելը ձեռնպահ մնալ Կոնվենցիայի նպատակին ու առարկային հակասող գործողություններից:

Այն հանգամանքը, որ 2001 թվականի նոյեմբերի 8-ից մինչ այժմ գործուն քայլեր չեն ձեռնարկվել Կոնվենցիան վավերացման և նշված կառուցակարգերը ստեղծելու ուղղությամբ և ոչ էլ որևէ օբյեկտիվորեն հիմնավորված հիմքեր ու պատճառաբանություններ են ներկայացվել վերը նշվածը չկատարելու ուղղությամբ, խոսում է Հայաստանի Հանրապետության՝ որպես Կոնվենցիան ստորագրած պետության ռեզրեսիվ մտադրության մասին, որը հակասում է Վիեննայի կոնվենցիայի 18-րդ հոդվածով սահմանված պարտավորությանը:

Նախագծի ընդունման անհրաժեշտությունը պայմանավորված է նաև Մարդու իրավունքների եվրոպական կոնվենցիայից (այսուհետ՝ Եվրոպական կոնվենցիա) բխող պարտավորություններից: Բռնությամբ կատարված հանցագործության զոհերի՝ արդարացի փոխհատուցման իրավունքը

²Միջազգային պայմանագրերի իրավունքի մասին Վիեննայի Կոնվենցիա, հոդված 18:

³«Միջազգային պայմանագրի նպատակն ու առարկան. Մեկնաբան մաներեք մեթոդները: Դեյվիդ Ջոնաս և Թոմաս Մաունդերս: “Vanderbilt Journal of Transnational Law”. հատոր 43, թիվ 3, մայիս 2010, էջ 594: Տե՛ս նաև http://www.vanderbilt.edu/jotl/manage/wp-content/uploads/JonasSaunders-cr_v2.pdf

⁴Տե՛ս <http://conventions.coe.int/Treaty/EN/Reports/HTML/116.htm>

ամրագրված է Եվրոպական կոնվենցիայի 2-րդ հոդվածի (կյանքի իրավունք), 3-րդ հոդվածի (խոշտանգումների արգելում) և 8-րդ հոդվածի (անձնական կյանքի իրավունքի նկատմամբ հարգանքի իրավունք) դատավարական (վարայթային) բաղադրիչներով, որոնք միասին բարձրացնում են նաև 13-րդ հոդվածի (իրավական պաշտպանության արդյունավետ պաշտպանության միջոց) խնդիր: Ավելին, ՄԻԵԴ նախադեպային իրավունքի համաձայն, «Կոնվենցիայի առավել հիմնարար դրույթներ հանդիսացող 2-րդ և 3-րդ հոդվածների խախտման դեպքում խախտման հետևանքով պատճառված ոչ նյութական վնասի փոխհատուցումը պետք է սկզբունքորեն հասանելի լինի իրավական իրավական պաշտպանության հնարավոր միջոցների շարքում»:⁵ Ի դեպ, հենց այս նախադեպային դիրքորոշումն է, ի թիվս այլ հիմքերի, վկայակոչվել նաև Սահմանադրական դատարանի կողմից, երբ վերջինս 2013թ. նոյեմբերի 5-ին սահմանեց, որ այնքանով, որքանով ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 17-րդ հոդվածը «վնաս» հասկացության տակ չի սահմանում բարոյական վնասի դիմաց նյութական փոխհատուցում ստանալու հիմք, հակասում է Սահմանադրությանը: Այս որոշման հիման վրա Սահմանադրական դատարանը հրավիրեց Ազգային ժողովին մինչև սույն թվականի հոկտեմբերի 1-ը սահմանել իրավախախտման զոհերի բարոյական վնասի հաշվարկման նյութաիրավական հիմքերի և հաշվարկման կարգի մասին իրավական կառուցակարգեր: Ուստի, վերընշվածը հաշվի առնելով կարելի է եզրահանգել, որ առնվազն 2002 թվականի ապրիլի 26-ից (Եվրոպական կոնվենցիայի վավերացման օրից) բոլոր այն դեպքերում, երբ, օրինակ, բռնությամբ կատարված և չբացահայտված հանցագործության զոհերին կամ նրանց իրավահաջորդներին չի տրամադրվում փոխհատուցում, խախտվում է Կոնվենցիայի 2-րդ հոդվածը, 3-րդ հոդվածը և դրանց զուգակցությամբ նաև 13-րդ հոդվածը:⁶ Իսկ հաշվառնելով այն հանգամանքը, որ փոխհատուցման իրավական կառուցակարգի և, հետևաբար, նաև հնարավորության բացակայությունը ինքնին հանդիսանում է շարունակական բնույթի խախտում, այսինքն փոխհատուցում չտրամադրելու յուրաքանչյուր օրը համարվում է կրկնվող խախտում և այդ իմաստով միջազգային դատարանին դիմելու սահմանված ժամկետը սկսվում է յուրաքանչյուր օրվա հետ միասին (այսինքն՝ ժամկետը հոսում է յուրաքանչյուր օրվա հետ միասին և այս առումով չկա հայցային վաղեմության ժամկետ), ստացվում է, որ բռնությամբ կատարված հանցագործության զոհերը կամ նրանց իրավահաջորդները առնվազն 2002 թվականի ապրիլի 26-ից կարող են դիմել Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարան և նման դեպքերում դատարանը նրանց նկատմամբ չի կիրառի հայցային վաղեմության ներկայիս 4-ամսյա ժամկետը:⁷

Այսպիսով, օրենքի ընդունումը բխում է Հայաստանի Հանրապետության՝ ՀՀ սահմանադրության 18-րդ հոդվածով սահմանած պետության պարտականությունից, ինչպես նաև նշված միջազգային պայմանագրերով սահմանված Հայաստանի Հանրապետության ստանձնած պարտավորություններից:

⁵(Պողոսյանը և Բաղդասարյանը ընդդեմ Հայաստանի, թիվ 22999/06, ՄԻԵԴ, 12/07/2012, § 46:

⁶Ներկայումս ՄԻԵԴ-ում ընթացքի մեջ են գտնվում նաև հիմքով մոտմեկ տասնյակ գանգատներ:

⁷Տե՛ս նույնանման հանգամանքներում ՄԻԵԴ իրավական դիրքորոշումները *Վառնավան ու այլոք ընդդեմ Թուրքայի*, թիվ 16064/90, 18/09/2009թ., § 159: